

Лекція 2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Поняття та завдання державного регулювання ЗЕД
2. Митно-тарифне регулювання ЗЕД
3. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності
4. Ліцензування і квотування ЗЕД
5. Комплексні методи державного регулювання ЗЕД
6. Правові режими у ЗЕД
7. Валютне регулювання ЗЕД

1. Поняття та завдання державного регулювання ЗЕД.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це система заходів, що застосовуються в межах складових зовнішньоекономічної політики держави стосовно різнохарактерних операцій суб'єктів господарювання на зовнішньому ринку, спрямованих на підтримку зовнішньоекономічних зв'язків та ефективної участі країни в процесах міжнародного поділу праці відповідно до національних інтересів.

В сучасних умовах держава впливає, хоча не в однаковій мірі та з різною інтенсивністю на всі галузі світогосподарських зв'язків. При цьому виявляється даний вплив на різних рівнях: на національному – за допомогою органів державної влади, регіональному – через інтеграційні угруповання, міжнародному – використовуючи різні міжнародні організації, двосторонні та багатосторонні угоди з іншими державами. Для досягнення бажаних результатів використовується досить великий арсенал методів регулювання ЗЕД.

До основних методів державного регулювання ЗЕД належать:

- 1) тарифне регулювання, під яким розуміється регулювання цін і тарифів, у тому числі митних платежів;
- 2) нетарифне регулювання, в тому числі:
 - ліцензування й квотування;
 - реєстрація зовнішньоекономічних контрактів;
 - сертифікація продукції;
 - фітосанітарний, ветеринарний і екологічний контроль;
 - експортний контроль;
 - інші види обмежень і заборон у ЗЕД;
 - непрямі методи нетарифного регулювання, а саме: валютне регулювання; встановлення особливого податкового режиму; регулювання ціноутворення у ЗЕД; різні “приховані” форми захисту національних товаровиробників та ін.;
- 3) комплексні методи регулювання, а саме: митне регулювання в ЗЕД; антидемпінгові, антисубсидійні й спеціальні міри; інвестиційне регулювання; встановлення порядку державних закупівель у ЗЕД та ін.

Комплексні методи державного регулювання ЗЕД містять як тарифні, так і нетарифні методи. Так, застосування антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних заходів відповідно до Законів України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” від 22.12.98 р., “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” від 22.12.98 р., “Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” від 22.12.98 р. передбачає не тільки використання антидемпінгового, компенсаційного або спеціального мита (тарифне регулювання), але також ліцензування, квотування зовнішньоекономічних контрактів (нетарифне регулювання).

2. Митно-тарифне регулювання ЗЕД

Найбільш поширеною серед науковців-теоретиків та практиків є думка про те, що сукупність інструментів тарифного регулювання складають: мито, митний тариф, митна вартість, кодування товарів та визначення країни походження. Існує також тенденція до спрощення структури тарифного регулювання, зокрема, до рівня застосування митного тарифу чи мита.

Митний тариф – це систематизований перелік ставок мита. Під митом розуміють податок на імпорт або експорт товарів у момент перетинання ними митного кордону держави. Таким чином, введення імпортних мит, з одного боку, сприяє скороченню внутрішнього споживання, а з другого – захисту національних товаровиробників.

Для детального розуміння сутності митно-тарифного регулювання необхідно звернутися до відповідних положень Митного кодексу України, що регламентує різновиди мит та порядок їх сплати при здійсненні ЗЕД, спеціальних Законів «Про митний тариф України» від 19.09.2013 р., «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України» від 04.11.1999 р. й іншими нормативно-правовими актами.

Можна визначити наступні види мит: адвалорні, або вартісні, мита нараховуються у процентах до митної вартості товару. Застосування адвалорних мит веде до збільшення митних зборів при зростанні світових цін на високотехнологічну, з великим ступенем обробки продукції. Позитивною стороною адвалорних мит є те, що вони підтримують однаковий рівень захисту внутрішнього ринку незалежно від коливання цін на товар, змінюються лише доходи бюджету. Специфічні мита нараховуються у встановленому розмірі з якої-небудь фізичної характеристики товару, наприклад з обсягу, одиниці товару. Перевага специфічних мит перед адвалорними полягає у тому, що вони не залишають місця для зловживань. Змішані мита поєднують два попередніх види – адвалорний та специфічний. Одночасно збирається мито, нараховане у вигляді процента від митної вартості і з одиниці фізичної міри товару. Імпортні мита накладаються на імпортні товари під час їх завезення у країну. Мета – захист національних виробників від іноземної конкуренції. Експортні мита – накладаються на експортні товари під час їх вивезення за межі митної території держави. Транзитні мита – накладаються на товари, що перевозяться транзитом через територію країни. Також виділяють сезонні мита – діють у визначену

пору року або у різні пори року, мають різну величину. Їх застосовують у рамках митного тарифу. Зазвичай строк їх дії не може перевищувати декількох місяців на рік і на цей період дія звичайного митного тарифу щодо цих товарів припиняється. Антидемпінгові мита застосовуються, якщо на територію країни товари ввозяться за демпінговою ціною, тобто за ціною більш низькою, ніж їх нормальна ціна в країні-експортері, якщо такий імпорт завдає шкоди місцевим виробникам аналогічних товарів або перешкоджає організації та розширенню національного виробництва таких товарів. Ці мита збираються у додаток до звичайних мит. Антидемпінгові мита застосовуються лише тоді, коли в результаті антидемпінгового розслідування встановлено факт демпінгу, завдання матеріального збитку (загрози, завдання матеріального збитку) і наявність причинно-наслідкового зв'язку між ними. Компенсаційні мита накладаються на імпорт тих товарів, під час виробництва яких прямо чи непрямо використовувалися субсидії, якщо їх імпорт завдає шкоди національним товаровиробникам аналогічних товарів. Автономні мита встановлюються на основі односторонніх рішень державної влади країни поза залежністю від існуючих договорів і угод та інших міжнародних зобов'язань.

3. Нетарифне регулювання ЗЕД.

Нетарифне регулювання визначається як автоматичне або неавтоматичне ліцензування, тарифні квоти, субсидування, національні і міждержавні технічні регламенти, стандарти або процедури підтвердження відповідності, режим попередніх імпортних депозитів, обмеження строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями в іноземній валюті тощо.

Відповідно до ст. 4 Митного кодексу заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності - не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини.

До нетарифних засобів регулювання може бути віднесено ембарго (повне або часткове) — заборона чи обмеження експорту товарів до держав, визначених міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або до держав, щодо яких проводиться відповідна національна політика.

Процедура підтвердження відповідності передбачається Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 р., положення якого потребують детального аналізу. Так, відповідно до положень вказаного Закону оцінка відповідності - процес доведення того, що визначені вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані.

Згідно із ст. 19 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», яка визначає види спеціальних імпорتنих процедур до спеціальних імпорتنих процедур, що застосовуються в Україні, належать:

- застосування процедури міжнародних торгів або аналогічних їм процедур;

- режим попередніх імпорتنих депозитів, що вносяться у банки.

Суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності, що відкрив попередній імпорتنий депозит, відповідним банком видається довідка встановленої форми, яка є підставою для пропуску товару через митний кордон України. В разі передачі товару іноземними суб'єктами господарської діяльності через банківсько-кредитні установи України і відсутності перетину товаром митного кордону України зазначена в цьому пункті довідка є підставою для проведення розрахунків з іноземним суб'єктом господарської діяльності через банківсько-кредитні установи України або для пропуску через митницю відповідної суми готівкою. Забороняється застосування режиму попередніх імпорتنих депозитів щодо товарів, до яких запроваджується режим ліцензування і квотування імпорту.

В рамках вивчення тематики також необхідно дослідити сутність та основні засади фітосанітарного, санітарно-ветеринарного та інших видів контролю при здійсненні різних видів зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, наприклад, 8 травня 2019 року Кабінет Міністрів України затвердив постанову №383 «Про затвердження Порядку проведення перевірки сертифікатів та підтверджень у разі ввезення та/або вивезення насіння і садивного матеріалу, дослідних зразків сортів державним фітосанітарним інспектором під час здійснення фітосанітарного контролю». Постанова дозволяє оптимізувати здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України для забезпечення об'єктивності, прозорості та неупередженості здійснення Державною службою з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів заходів державного нагляду (контролю) за дотриманням законодавства у сфері насінництва і розсадництва, забезпечує використанням механізму «єдиного вікна».

4. Ліцензування і квотування ЗЕД.

Ліцензування й квотування зовнішньоекономічних операцій здійснюється всіма країнами, митними союзами й економічними групами держав як одна з мір регулювання цього виду господарської діяльності. Метою такого регулювання є забезпечення захисту економічних інтересів учасників економічного обороту, створення для суб'єктів ЗЕД рівних можливостей, заохочення конкуренції, ліквідацію монополізму, формування раціональної структури експорту та захист внутрішнього ринку.

Кабінет Міністрів України щорічно затверджує перелік видів товарів, експорт і імпорт яких підлягає ліцензуванню й квотуванню. Наприклад, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2017 рік» квотуванню

у 2017 році підлягає експорт срібла, золота, відходів або брухту дорогоцінних металів та ін. До товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню відносяться: лікарські засоби, фарби та лаки, органічні синтетичні барвники визначеного або невизначеного хімічного складу, засоби для догляду за волоссям та ін. До товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню у 2017 році є антрацит. Згідно із Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2019 рік” до об’єктів ліцензування відносяться лікарські засоби, фарби та лаки, косметичні препарати та засоби для макіяжу, засоби за доглядом за волоссям, антрацит тощо. Квоти встановлені на експорт срібла, золота, відходи або брухт дорогоцінних металів.

На підставі ст. 16 Закону про ЗЕД можна дійти висновку, що ліцензування зовнішньоекономічних операцій є комплексом адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб’єктом ЗЕД експорту (імпорту) товарів. У ст. 16 Закону про ЗЕД виділяється автоматичне й неавтоматичне ліцензування.

Для автоматичного та неавтоматичного ліцензування передбачається різний порядок видачі ліцензій. Так, у випадку неавтоматичного ліцензування строк розгляду заявок не повинен перевищувати 30 днів при розгляді в порядку надходження, і не більше 60 днів, починаючи з дати закінчення оголошеного строку прийому заявок, якщо всі вони розглядаються одночасно з іншими заявками. Законом передбачаються і інші особливості ліцензування ЗЕД, що мають бути враховані при вивченні питання ліцензування ЗЕД.

За змістом розрізняються такі види ліцензій, як генеральна (на здійснення операцій протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару); разова (на здійснення однієї операції); експортна та імпортна (на експорт/імпорт протягом встановленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування); відкрита (на здійснення операцій протягом певного часу, не менше 1 місяця, з визначенням їхнього загального обсягу); спеціальна (на імпорт протягом певного часу певного товару, який є об’єктом спеціальних заходів). Особливості ліцензування ЗЕД також передбачені в Наказі «Про порядок ліцензування експорту товарів» від 09.09.2009 р. № 991.

Говорячи про квотування ЗЕД, варто розрізняти наступні види експортних (імпортних) квот: а) глобальні (обмеження обсягу без визначення країн експорту або імпорту); б) групові (обмеження обсягу з визначенням групи країн експорту або імпорту); в) індивідуальні (обмеження обсягу з визначенням конкретної країни експорту або імпорту); г) спеціальні (обмеження обсягів імпорту в Україну товарів, що є об’єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру).

5. Комплексні методи регулювання ЗЕД.

Серед комплексних методів державного регулювання ЗЕД можна назвати: митне регулювання в ЗЕД; антидемпінгові, антисубсидійні й спеціальні міри;

інвестиційне регулювання; встановлення порядку державних закупівель у ЗЕД та ін.

Комплексні методи державного регулювання ЗЕД містять як тарифні, так і нетарифні методи. Так, застосування антидемпінгових, антисубсидійних і спеціальних заходів відповідно до Законів України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту” від 22.12.98 р., “Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту” від 22.12.98 р., “Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну” від 22.12.98 р.

Закон України “Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту”, наприклад, визначає антидемпінгове мито (попереднє або остаточне) як особливий вид мита, що справляється у разі ввезення на митну територію країни імпорту товару, який є об'єктом застосування антидемпінгових заходів (попередніх або остаточних). При цьому демпінг - ввезення на митну територію країни імпорту товару за цінами, нижчими від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, що заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Відповідно до Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україні», якщо зростання обсягу імпорту в Україну відбувається у таких розмірах та (або) у такі строки або на таких умовах, що заподіюється або існує загроза заподіяння значної шкоди, з метою захисту національних інтересів Комісія може прийняти рішення про застосування таких спеціальних заходів, зокрема, як:

1) запровадження режиму квотування імпорту в Україну, що є об'єктом спеціального розслідування, з визначенням обсягів квот та порядку їх розподілу;

2) установа спеціального мита щодо імпорту в Україну, який є об'єктом спеціального розслідування.

Процедура проведення антидемпінгового, антисубсидійного та спеціального розслідування визначається законодавством. В рамках дослідження тематики курсу доцільно детально проаналізувати мету та порядок проведення вказаних розслідувань.

6. Правові режими у ЗЕД.

На території України запроваджуються такі правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності:

- національний режим, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав та обов'язків не менший, ніж суб'єкти господарської діяльності України. Національний режим застосовується щодо всіх видів господарської діяльності іноземних суб'єктів цієї діяльності, пов'язаної з їх інвестиціями на території України, а також щодо експортно-імпортних операцій іноземних суб'єктів господарської діяльності тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів;

- режим найбільшого сприяння, який означає, що іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мит,

податків та зборів, якими користується та/або буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано згаданий режим, за винятком випадків, коли зазначені мита, податки, збори та пільги по них встановлюються в рамках спеціального режиму. Режим найбільшого сприяння надається на основі взаємної угоди суб'єктам господарської діяльності інших держав згідно з відповідними договорами України та застосовується у сфері зовнішньої торгівлі.

- спеціальний режим, який застосовується до територій спеціальних економічних зон тощо.

В Україні запроваджуються такі правові режими для товарів, що імпортуються з держав - членів Світової організації торгівлі:

національний режим, який означає, що стосовно імпортованих товарів походженням з держав - членів СОТ надається режим не менш сприятливий, ніж для аналогічних товарів українського походження щодо податків, зборів, встановлюваних законами та іншими нормативно-правовими актами правил та вимог до внутрішнього продажу, пропозиції до продажу, купівлі, транспортування, розподілу або використання товарів, а також правил внутрішнього кількісного регулювання, які встановлюють вимоги щодо змішування, переробки або використання товарів у певних кількостях чи пропорціях;

режим найбільшого сприяння, який стосується мита, правил його справляння, правил і формальностей у зв'язку з імпортом і означає, що будь-яка перевага, сприяння, привілей чи імунітет, які надаються стосовно будь-якого товару, що походить з будь-якої держави, повинні негайно і безумовно надаватися аналогічному товару, який походить з території держав - членів СОТ або держав, з якими укладено двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння.

7. Валютне регулювання ЗЕД.

Особливості регулювання сфери зовнішньоекономічної діяльності сьогодні передбачені, в тому числі, Законом України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 р., положення якого необхідно вивчити в рамках розгляду тематики курсу.

Валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до цього Закону заходів захисту.

Резиденти з урахуванням обмежень, визначених законодавством, мають право відкривати рахунки в іноземних фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції.

Нерезиденти з урахуванням обмежень, визначених законодавством України, мають право відкривати рахунки в українських фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції.

Резиденти мають право придбавати валютні цінності за кордоном, здійснювати їх транскордонне переміщення та (або) транскордонний переказ з урахуванням обмежень, визначених законодавством.

У сфері здійснення валютних операцій нерезиденти мають усі права, надані резидентам.

Література

нормативно-правові акти:

- 1) Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18-22. – Ст.144.
- 2) Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст.356.
- 3) Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 № 1798//Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 6. – Ст. 56
- 1) [Митний кодекс України](#) від 13.03.2012 р. № 4495-VI // (ВВР). – 2012. - № 44-45, № 46-47, № 48. - ст.552
- 2) Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // ВВР. – 2005. - № 32. - ст.422
- 3) Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // ВВР. – 1991. - № 29. - ст. 377
- 4) Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.1998 // ВВР. – 1999. - № 9-10. - ст.65
- 5) Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 // ВВР. – 1999. - № 12-13. - ст. 80
- 6) Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 // ВВР. – 1999. - № 11. - ст. 78
- 7) [Про платіжні системи та переказ коштів в Україні:](#) Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III // ВВР. – 2001. - № 29. - ст.137
- 8) Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів: Закон України від 10.01.2002 р.
- 9) Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23 грудня 1998 року // ВВР. – 1999. - № 5-6. – ст. 44
- 10) Про концесію: Закон України від 03.10.2019 // Офіційний вісник України від 01.11.2019. — 2019 р., № 84
- 11) Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. // ВВР. – 2018. - № 30. - ст.239

12) Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р.
// ВВР. – 1994. - № 25. – ст. 198.

спеціальна література:

- 13) Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Одеса : Фенікс, 2018. – 616 с.
- 14) Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: Навчальний посібник. -К.:Знання,2006. -463 с.
- 15) Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навчальний посібник. -К.:ЦУЛ,2014. -377 с.
- 16) Єременко О., Тимченко А. Що треба знати про концесію // Бухгалтерія.- 2011. - 2 серпня.- № 31 (446)
- 17) Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навчальний посібник/За ред.Козака Ю.Г., Логвінової Н.С., Сіваченка І.Ю.-2-ге вид., перераб.і доп.- К.:ЦУЛ,2016. -792 с.
- 18) Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів/ І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власик, О.О. Гетьман; За ред. І.В. Багрової.-К.: Центр навчальної літератури, 2004.- 580 с.
- 19) Зовнішньоекономічна діяльність та митна справа: Збірник нормативних актів / Упорядник М.І. Камлик. - К: Атака, 2014. 680 с.
- 20) Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства : [навч. посіб.] / Г.М. Дроздова. К. : ЦУЛ, 2002. 172 с.
- 21) Зборовська О.М. Характерні особливості зовнішньоекономічних контрактів промислових підприємства / О.М. Зборовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2013. - № 1 (6). – С. 146-151.
- 22) Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Навч. посібник / За ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової, І.Ю. Сіваченка. — К.: ЦНЛ, 2006. – 271 с.
- 23) Козик В.В. Зовнішньоекономічні операції і контракти: навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Я.С.Карп'як, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак. – 2-ге вид. перероб. і доп. К.: ЦУЛ, 2004. – 608 с.
- 24) Кредісов А.І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю : [навч. посіб.] / А.І. Кредісов ; 2-ге вид., випр. і доп. – К. : ВІРА-В, 2002. – 552 с.
- 25) Мережко А.А. Lex mercatoria: теория и принципы транснационального торгового права. / А.А. Мережко К.: Таксон, 1999. -415 с.
- 26) Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін. За заг. ред. В. К. Мамутова. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 688 с.